

Lunds universitet
Sociologiska institutionen
Socialantropologi

SAN 503
Vt 2007
Handledare: Ulf Johansson Dahre

Att göra skillnad

Reflektioner kring motiv till eget och andras
engagemang

Mattias Flising

1. Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
2. Syfte	5
2.1 Frågeställning	5
3. Metod	6
3.1 Fältstudie som metod	6
3.2 Urval	7
3.2 Tillvägagångssätt	8
4. Tidigare forskning	10
5. Centrala begrepp	11
5.1 Egoism och altruism	11
5.1.1 Mänskliga handlingar i korthet	12
5.1.2 Människan som ett djur	14
5.1.3 Rational Choice	15
5.1.4 Hur kan vi förstå osjälviskhet?	15
5.1.5 Amoral familism	16
5.2 Engagemang	17
5.2.1 The Nascent State	17
5.2.2 Det fortsatta engagemanget	18
5.2.3 Olika typer av engagemang	19
Personligt individuellt engagemang	19
5.2.4 Engagemang som instrumentell strategi	20
5.2.5 Att ”vinna” på medlemskapet	21
5.2.5 Engagemang som identitet	22
5.2.7 Vanenskapande processer	24
5.2.8 Känsla Av Sammanhang som förklaringsmodell	25
6. Fältstudien	27
6.1 Att bekanta sig med fältet	27
6.2 Observation av ett läkarbesök	28
6.3 Informell intervju med verksamhetsledaren	29
6.4 Att tänja på reglerna	30
6.5 Informell intervju med läkaren	31
6.6 Observation av fikande samt teologiska funderingar	33
6.7 Heltidsvolontär	34
6.8 Vem kan man lita på?	35
7. Analys	37
7.1 De olika motiven	37
7.2 Förklaringsmodeller	39
8. Diskussion	41
8.1 Är människan egoistisk?	41
8.2 Godhet som PR-knep	42
9. Slutsats	44
10. Summary	45
11. Referenser	46

1. Inledning

1.1 Bakgrund

”Den globala rättviserörelsen”

Engagemang har figurerat en del i media de senaste åren. Dels har man alarmerat om ungas frånvaro i folkrörelserna och i politiken, dels har vi sett hur toppmöten världen över har haft ett jämnt flöde av demonstranter som protesterar mot globaliseringens negativa sidor och kräver ett annat tankesätt än bara tillväxtmaximering. Ungas engagemang har debatterats flitigt, och det är tydligt att man antingen ser den ena sidan eller den andra, ”unga bryr sig inte” eller ”unga som en brigad för en annan värld”. Som jag ser det kan man på den här nivån gruppera organisationer, nätverk och individer med intresse för frågor som hållbar utveckling, mänskliga rättigheter, global rättvisa och rättvis handel, jämställdhet, asylfrågor, antirasism, fred och internationellt samarbete som en subkultur. Det finns givetvis stora skillnader mellan och inom dessa nätverk, och flera underliggande subkulturer men jag anser att de har en så tydlig gemensam nämnare att de ändå kan benämnas som en rörelse eller en övergripande subkultur i relation till övriga samhället. I *Aktivister* (Wennerhag et al. 2006 s.25-37) använder man termen ”den globala rättviserörelsen”. Med termen avses framförallt de organisationer och rörelser som engagerat sig i de sociala forumen som mycket handlar om kritik mot globala sociala förhållanden och världshandelns struktur. Då denna term känns tillräckligt allmän väljer jag att använda den trots att den grupp hos vilken jag gjort min fallstudie inte är de som termen avser i första hand.

Eget intresse

Jag gick själv med i Röda Korsets Ungdomsförbund när jag var tio, jag har sedan dess deltagit i en hel del verksamheter, varit barnlägerledare, åkt på toleransresor till

Auschwitz och suttit i många styrelser. Utöver Röda Korset har jag varit aktiv i alla sammanhang det funnits möjlighet att vara det, politiskt, fackligt, andligt, jag var med i elevrådet i skolan, jag var skyddsassistent i lumpen och jag var lagbas på bygget. Engagemanget har varit en given del av min person och min fritid.

Men det har varit en fråga som irriterat mig under många år och som jag länge bara blev arg av att tänka på. Det är ganska vanligt att omgivningen ser som självklart att man engagerar sig för att få ut något av det. Det kan leda till att man själv får dåligt samvete när man har roligt och när man får fördelar genom engagemanget. Det är också vanligt att människor säger att människan är ju i grunden egoistisk, ibland som argument för en viss politik, ibland som välmående strategi för att nå ut eller lyckas med en verksamhet.

Så plötsligt hittade jag en bok med titeln ”Egoism” där en socialantropolog och en biolog diskuterade begreppet (Eriksen, Hessen 2000). Biologen tyckte man kunde se mycket annat än egoism men att det alltid finns någon aspekt av ordet i det vi gör. Socialantropologen däremot vände och vred på begreppet och hittade tolkningar jag inte hade tänkt alls på. Två saker hände när jag läst boken, dels var jag inte lika rädd för begreppet egoism, jag var beredd att diskutera det istället för att bara bli arg. Det andra var att jag ville bli socialantropolog. Så här ett antal år senare är det självklart att det är engagemang och osjälviskhet som blir temat i min uppsats.

Mitt intresse ligger också i att försöka förstå och förklara varför engagemanget finns hos vissa men inte hos andra. Varför det verkar vara självklart och en nödvändighet för vissa men främmande för andra?

2. Syfte

Uppsatsen kommer att ägnas åt synen på eget och andras engagemang. Vad är det som driver de aktiva? Är engagemanget ett tecken på altruism? Jag väljer att belysa engagemang ur olika perspektiv för att skapa förståelse tillsammans med mitt fältmaterial. Jag kommer dessutom att ta in tankar från olika vetenskapliga discipliner för att belysa synen på engagemang.

Genomgående kommer diskussionen kring egoism/altruism att finnas med för att ytterligare öka förståelsen för engagemanget som begrepp och företeelse.

2.1 Frågeställning

Vilka drivkrafter finns för engagemang?

Är Rosengrenska stiftelsens verksamhet altruistiskt engagemang eller är reciprociteten i att man själv får ut något av att hjälpa bevis för att ren altruism inte är möjlig?

3. Metod

3.1 Fältstudie som metod

Uppsatsen baseras på en kortare fältstudie som förhoppningsvis fördjupar bilden av engagemang och olika individers synsätt. Jag grundar mina resonemang i antropologisk teori samt tar in teorier från andra discipliner, främst sociologi.

Fältstudiens syfte är att se frivilligt engagerade människor i sin verksamhet, att se det som de ser och till viss del uppleva det som de upplever. Till skillnad från Eva Jeppsson Grassman som gjort en serie intervjuer som lett till skriften *För andra och för mig, det frivilliga arbetets innebörder* (Jeppsson Grassman 1997) ville jag inte bara intervju, jag ville också se om jag genom att använda mig av deltagande observation kunde dra ytterligare slutsatser. Jeppsson Grassmans text används i uppsatsen som ett jämförande material. Min intention har varit att använda mig av induktion och genomföra mina observationer med så lite förförståelse som möjligt. Det faktum att jag själv varit engagerad under längre tid och intresserat mig för frågan gör dock att jag placerar in svaren i fack och att jag omedvetet tolkar in mer än vad som egentligen sägs. Det finns en tydlig dubbelhet i detta, dels skulle en studie helt utan förförståelse eller sammanhang blir svårförståelig och troligtvis inte bidra särskilt mycket till förståelse för fenomenet, dels kan givetvis min förförståelse ha begränsat min observation. Jag tror ändå att det tolkningsföreträde jag genom uppsatsen ger mig själv gagnar uppsatsen. Jag ser min erfarenhet som en styrka snarare än ett hinder.

3.2 Urval

Rosengrenska stiftelsen i Göteborg har länge intresserat mig, verksamheten ligger på en intressant gråskala mellan civil olydnad och traditionell hjälpverksamhet. Verksamheten går ut på att sjukvårdspersonal ger gömda flyktingar vård på frivillig basis en kväll i veckan. Rosengrenska stiftelsen har funnits ett antal år och är mycket känd i området. Hemlighet har varit något Rosengrenska stiftelsen funderat mycket över, i början gick de inte ut med vilka som var med och var noga med att inte bli förföljda till verksamhetslokalen. I takt med att verksamheten blivit mera känd har den också vågat vara mera synlig. Frågan om huruvida jag skall använda namn på personerna eller inte har varit svår. Jag fick direkt godkännande från informanterna men för egen del känner jag att det finns poänger med att inte ha med namn. (Kaijser & Öhlander 1999 s. 51-53) Till exempel kan namnen ge bilder av personerna som inte nödvändigtvis underlättar förståelsen för personernas engagemang.

Valet att studera just Rosengrenska stiftelsen är dels ett bekvämlighetsurval, jag känner personen som benämns ”läkaren” i fallstudien och jag har varit i kontakt med dem tidigare. Verksamheten har också intresserat mig länge och jag tog tillfället i akt att få titta närmare på Rosengrenska stiftelsen när jag fick chansen. Men det är också en verksamhet som passar perfekt för min studie. De frivilliga jobbar ideellt utan ersättning, det finns inte särskilt mycket prestige eller glamour i att vara aktiv där och man gör konkreta hjälpinsatser för människor i ens närhet som verkligen behöver hjälpen.

Under januari hade jag möjlighet att delta på World Social Forum i Nairobi, Kenya. World Social Forum är ett forum för de ”globala rättviserörelserna” att samlas och sätta en alternativ agenda. Det första World Social Forum hölls i Porto Alegre, Brasilien 2001, som ett alternativ till World Economic Forum som årligen hålls i Davos, Schweiz (Wennerhag et al. 2006 s 15). Jag har med enstaka exempel från detta arrangemang, mest som kuriosas. Orsaken till att forumet inte får mer utrymme är att jag inte hade

möjlighet att göra en organiserad studie. 60 000 människor i tusentals workshops utgör ett svåröverskådligt fält för en fältstudie.

3.2 Tillvägagångssätt

Jag deltog i verksamheten på Rosengrenska stiftelsen vid två tillfällen och ca tre timmar per gång. Det kan tyckas kort och tunt för att dra slutsatser utifrån men verksamheten är mycket intensiv. Jag blev runtskickad att prata med personer och fick väldigt mycket stoff under kort tid. Jag kände när andra tillfället närmade sig sitt slut att mina frågor också var slut. Givetvis kunde jag ha deltagit under andra former för att fördjupa förståelsen och se nya aspekter på verksamheten och engagemanget. Det finns dock en stor misstänksamhet mot personer som rör sig i lokalerna. Det kändes olustigt att vara ensam och sitta med anteckningsblocket på bordet, jag märkte att jag var väldigt iakttagen. Jag bestämde mig för att inte delta under det tredje bokade tillfället av den anledningen. Jag trodde inte att jag skulle få ut särskilt mycket av att ”ta rygg” på någon av läkarna och observera dennes aktiviteter, och jag ville inte gå runt och ”spionera” i en verksamhet där alla är rädda för att bli sedda. I de gömdas ögon kan alla vara poliser. Att utförligare studera verksamheten som sådan skulle inte bidra till mitt syfte med uppsatsen. Jag var där för att se människorna som var engagerade i den, inte verksamheten i sig.

Jag hade inte möjlighet att spela in intervjuerna utan fick anteckna medan samtalen pågick. De citat som finns med i fältstudien är nerskrivna hastigt och sedan renskrivna samma kväll men skall inte ses som ren transkribering utan som min tolkning av det som sagts.

Alla intervjupersoner var mycket tillmötesgående och svarade på mina frågor, samt bidrog med egna tankar och reflektioner.

Efter att jag skrivit fältstudien har jag gett Rosengrenska stiftelsen feedback i form av ett möte med läkaren. Jag ville att han skulle läsa fältstudien och se att där inte förekommer några överdrivna tolkningar från min sida, eller finns information som kan

skada den känsliga verksamheten som bedrivs. Läkaren har gett sitt godkännande till min beskrivning av fältstudien. Självklart kommer jag även att skicka min färdiga uppsats till Rosengrenska stiftelsen.

4. Tidigare forskning

Inom andra vetenskapsdiscipliner är viss forskning på området gjord. Jag har tagit del av främst Eva Jeppsson Grassmans (professor i socialt arbete) skrift *För andra och för mig*. Hon har även publicerat andra texter på samma ämne, men då mera i form av översikt över frivilligt arbete, statistik och trender. Flera andra studier har fokuserat på organisationers medlemsiffror och andra mätbara data. Motiv kring engagemang har enligt vad jag har hittat bara studerats i Sverige av Jeppsson Grassman och Rubin (Rubin, 2000) samt ett par uppsatser på C- och D nivå men där referenserna varit just dessa två. Både Jeppsson Grassman och Rubin refererar till amerikanska studier av frivilligt arbete och engagemang. Rubins bok handlar om engagemang i Lutherhjälpen. Det gjorde att jag inte kunde använda hans slutsatser eller tankar då de så tydligt knyter an till ett religiöst perspektiv som verksamheten hos Rosengrenska inte har på samma sätt, undantaget kyrkoherden och volontären som nämns senare.

Mina försök att hitta antropologiska studier av motiv till engagemang har misslyckats helt. Kanske har inte engagemang varit något man fokuserat på i något större fältarbete, givetvis finns det säkert nämnt i monografier men att söka på måfå känns inte realistiskt. Jag har tagit del av böcker om affärsantropologi, ekonomisk antropologi och politisk antropologi men inget har gett information om motiv till engagemang.

För att bättre förstå verksamheten på Rosengrenska läste jag *välgrundad fruktan* (Qviström red. 2005) som gav mycket förståelse för problematiken och verksamheten men som inte bidrar till uppsatsens frågeställning. Jag vill ändå nämna den då den gett mig kunskap om asylrättsfrågor vilket har bidragit till att utforma min fältstudie och de frågor jag ställer till de intervjuade.

5. Centrala begrepp

5.1 Egoism och altruism

Egoism (egennyttia) och **altruism** (oegennyttia) är dialektiska begrepp som enkelt och förenklat kan definieras som att tjäna sig själv respektive att tjäna andra.

Det finns en tendens att vilja ge en alternativ förklaring till, framförallt andras, engagemang (Jeppsson Grassman 1997 s. 99). Man säger då att orsaken ”egentligen” är till exempel instrumentell, att man vill tjäna på det, eller att det har psykologiska orsaker, man har dåligt samvete eller har så mycket problem själv att det blir enklare att lösa andras än att ta tag i sitt eget liv. Mitt intresse ligger främst i den mera filosofiska frågeställningen, vilka orsaker och motiv ser de aktiva själva och vilka förklaringar ger utomstående till det? Kan man mena att man gör en altruistisk handling, att värdet i den är menat att vara för någon annan eller är individen alltid sig själv närmast och till och med omedvetet ser till att dra det längsta strået och gå som vinnare ur varje situation? Kan det vara så att handlingar oftast har ett mått av reciprocitet och att engagemanget bara är ett exempel på detta?

Jag kommer att ge en allmän överblick över debatten kring egoism/altruism. Detta kommer givetvis att bli fragmentariskt och ytligt då det är ett enormt område och det har skrivits hyllmeter i ämnet. Jag kommer att ge ett par exempel på hur man kan se på frågan och ber om förståelse för att jag utelämnar mycket.

5.1.1 Mänskliga handlingar i korthet

Det finns en mängd förklaringsmodeller för mänskliga handlingar, som skiljs från beteenden i det att handlingar är avsiktliga och har för avsändaren syfte (Engdal 2001 s. 44-45). För det första bör man skilja mellan deterministiska förklaringar och synsätt och ickedeterministiska, det fria valets existens är grundläggande. Determinism finns i många olika former, kanske är de religiösa eller kosmologiska vanligast, man menar att våra handlingar är styrda av någon annan än oss själva, gud, kraften, ödet är exempel. Socialdeterminism och biologisk determinism innebär att vårt handlingsutrymme är starkt eller helt begränsat av de sociala förhållandena respektive våra biologiska drifter och våra genetiska förutsättningar. Inom andra discipliner kan finnas ett mått av förutbestämda handlingar, psykologer kan mena att automatisk likformighet kan skapa illusionen av fri vilja eller att barndomen betyder mera för vårt handlingsutrymme idag än vad vår fria vilja gör (Fromm 1993 s. 137, 27). Mer allmänna deterministiska teorier utan direkt grund i biologi eller sociologi kan höras från de flesta discipliner, kanske utan närmare eftertanke. De kan börja med fraser som, ”människan vill...” eller ”det ligger i den mänskliga naturen att...”

När det gäller ickedeterministiska förklaringar finns en mängd att välja mellan, sociologins handlingsmodeller och rationaliteter kan få ge exempel för en sådan förklaring. Enligt denna finns fem handlingsmodeller, instrumentell, strategisk, normativ, expressiv (dramaturgisk) och den kommunikativa handlingsmodellen. (Engdal 2001 s. 56-69) Detta är ett sätt att dela upp de svar vi kan få på frågan varför någon gör på ett visst sätt. Ingen människa handlar enbart inom en av dessa modeller och en handling kan ha flera rationaliteter samtidigt.

Det antropologiska intresset ligger i att förstå och tolka den världsbild och subjektivitet som aktörerna själva upplever. Det handlar inte i första hand om att hitta en sanning utan om att förstå företeelsen genom att dels uppleva den tillsammans med aktörerna och dels jämföra det med andras erfarenheter från andra fält (Eriksen 2000 Kap 1). Thomas Hylland Eriksen menar i *Egoism* att tankar om ”naturfolk” eller ”ursprungssamhällen” mest fungerar som projektioner för hur vi vill se antingen historien eller nutiden (Eriksen, Hessen 2000 kap.2). I Marx’ tankesystem är

ursprungssamhället ett samhälle där samarbete, sammanhållning och jämlikhet råder som senare förändras när privategendomen tar över. För Hobbes var livet innan civilisationen istället ”solitary, poor, nasty, brutish and short” (Eriksen, Hessen 2000 s.29). Som av en händelse bevisar bilden deras teorier och det är ju så pass få som minns hur det var då att båda teorierna verkar hålla. När Margaret Mead studerade Samoa såg hon ett paradys där konflikter inte var särskilt vanligt, där människan var fri i fråga om uppfostran, sexualitet och livsval. På samma plats såg Derek Freeman istället ett konformistiskt samhälle där man håller konflikter under ytan och där det mesta är tillbakahållit och där den som bryter normen blir utfrysst.(ibid s.62) Ont och gott, egoism och altruism får inte något tydligt svar eftersom man hittar det man letar efter. Eriksens mål med boken är precis som det mesta han skriver att visa att det oftare är ”både och” än ”antingen eller”. Han ifrågasätter bilden av att egoism är något självklart. Han skriver

Varför hänförs egoistiska handlingar så ofta till >naturen< medan mänsklig hänsyn och solidaritet betraktas som en del av >kulturen<? Skulle det inte lika gärna vara tvärt om – att vi föds sociala och solidariska men att samhället gör oss egoistiska? I vårt samhälle är det i alla fall en vanlig uppfattning att människan ytterst är hänsynslös och egoistisk, att kulturens ädlaste uppgift består i att tämja människans egoistiska impuls. Kultur moral och sedvänja skall så att säga tvinga oss att inte följa våra djuriska drifter, utan istället samarbeta på fredligt vis. ... En sådan hållning är inte nödvändigtvis ondsint eller felaktig, men visst finns det skäl att påstå att den är anti-intellektuell. (Eriksen, Hessen 2000 s 25)

Samtidigt faller han i samma fälla själv och menar senare i boken att det är en bra arbetshypotes att ”biologi uppfodrar till egoism och aggression medan människans kultur uppfodrar till altruism och normstyrt beteende” (ibid.). Kanske beror det på det resonemang som Hessen har vilket är det som Eriksen diskuterar mot nämligen följande avsnitt.

5.1.2 Människan som ett djur

Biologin och sociobiologin använder sig av Darwins teorier kring anpassning, den som klarar sig bäst är den som anpassat sig efter förhållandena. Det gör att det finns eller har funnits behov för de gener vi har idag, vi har till exempel behövt sociala förmågor så att vi kunnat samarbeta och genom det övermanna byten som varit fysiskt starkare än vi. För biologin är överlevnadsdriften en absolut grundläggande och avgörande faktor för våra beslut. Det har av andra tolkats som att biologin därmed ser egoism som något allmänmänskligt och något vi inte kan göra något åt. Biologen Dag O. Hessen menar att det är fel att tolka in allt för mycket i biologiska förklaringar. Han skriver:

Egoismen är ett biologiskt imperativ i den meningen att individen och individens gener antas vara själva selektionsenheten. Detta betyder i korthet att det är karaktärsdrag eller beteenden hos den enskilda individen som avgör dess framgång, och därmed vilka karaktärsdrag som kommer att föras vidare till nya generationer. ... En poäng som inte nog kan understrykas är att det inte är biologins uppgift att dra slutsatser utifrån ett biologiskt *är* till ett etiskt eller moraliskt *bör* i värdefrågor.

Vidare

I biologiska sammanhang används altruismbegreppet ofta om beteenden som mycket väl kan ha egoistiska motiv. En fågelhona som riskerar livet för att rädda sin avkomma uppträder altruistiskt men motivet är egoistiskt det handlar helt enkelt om att rädda den ”stafettpinne” av gener hon har åstadkommit i sitt rede. (Eriksen, Hessen 2000 s 15,16,42)

Han menar att det är viktigt att komma ihåg att biologin är bra på att förklara det som händer i naturen och i djurs och människors kroppar, men när man försöker ta det ett steg lägre är man ute på tunn is (ibid.). Han menar bland annat att människan till skillnad från de flesta andra djur tar överraskande många ”biologiskt felaktiga beslut” till exempel människor som väljer att inte skaffa barn. Man kan därför bara se biologiska förklaringar till mänskliga handlingar som en möjlig vägledning.

5.1.3 Rational Choice

Teorin härstammar från de ekonomiska disciplinerna, man menar att människans beslut och livsval grundar sig i rationalitet. Medvetet eller omedvetet tar vi det mest rationella beslutet. Detta liknar den instrumentella strategin i sociologin (Engdal 2001 s56). Vi väger samman olika aspekter som påverkar och som ligger i vårt intresse att antingen undvika eller bejaka. Med varierande tydlighet beroende på vem som använder teorin finns ett mått av själviskhet i rational choice, det är det mest rationella för individen som menas, inte det mest rationella för samhället eller världen. Thomas Hylland Eriksen påpekar att ”även om det skulle stämma att människor överallt försöker maximera värde, så är det stora skillnader mellan individer och kulturer i fråga om vad som betraktas som värdefullt”. Maurice Godelier stämmer in och fördjupar genom att säga att den politiska ekonomin varit inriktad på att ”kritisera, förklara och rättfärdiga” för att visa att det finns principer för ett rationellt samhälle (Godelier 1971 s84). Man trodde att den nya ekonomins regler låg i linje med principerna för det ”naturliga förnuftet”. Man såg därför principerna för marknadsekonomin som normer, dels för hur den enskilde skulle agera men också för hur traditionella samhällen skulle ersättas med den nya ekonomin. Det blev värderande istället för förklarande (ibid. s. 84).

5.1.4 Hur kan vi förstå osjälviskhet?

Marcell Mauss fann när han studerade gåvosystem och potlatch (gåvofester) ett enligt honom universellt system där gåvans värde skall motpresteras eller överträffas (Mauss 1997 s.20). Han är öppen för att det kan gälla både materiella gåvor och ickemateriella prestationer som giftermål, fred och samarbete med mera. Det är dock mycket svårt att avgöra huruvida Mauss menar att detta gäller för alla typer av handlingar i relation till andra. Om ett vänligt ord skall besvaras antingen i samma värde eller med ett högre värde, en tjänst för en vän är en inestående tjänst tillbaka. Finns då enligt detta tankesätt osjälviskhet? Altruism? Idealitet? Offervilja? Tacksamhet? Å andra sidan skriver Mauss ”ty heder, oegennyttan och kollektiv solidaritet är inte tomma ord...” (Mauss 1997 s.90). Kanske är det fel att dra hans resonemang så långt. Kanske menar

han bara uttalade gåvor och vill inte gå till de mer filosofiska frågeställningarna. Men det är lockande att se det som ett tanke-system som går att spetsa till.

5.1.5 Amoral familism

Begreppet syftar på föreställningen att man bör sträva efter kortsiktiga materiella vinster och fördelar för den egna familjen därför att alla andra gör så (Banfield 1967). Man måste alltså ta det man kommer åt, annars gör någon annan det. Marx menade att det var denna inställning som gjorde bönderna till dåliga allierade i klasskamp, de ser inte till strukturer eller till makt, deras fokus ligger istället på den egna familjen och på de hot som riktas mot den.

”Deras (småböndernas, min anm.) produktionssätt isolerar dem från varandra i stället för att skapa ömsesidig kontakt...De är därför ur stånd att i sitt eget namn göra sitt klassintresse gällande...”
(Marx 1852, Engelstad & Elster red. 1976 s. 97)

Som engagerad är det ofta ett sådant här resonemang man stöter på, det är klart att man tänker på sig själv först. Banfields fältarbete kommer från Italien där han studerade just jordbrukssamhällen. Principen om amoral familism är intressant därför att den pekar på antagandet om att alla tänker på samma sätt. Samarbete skulle då alltså vara det folk egentligen vill, men eftersom alla bara vill roffa åt sig är det bäst att se till att själv få en bit av kakan.

5.2 Engagemang

Med engagemang menar jag, om jag inte skriver något annat, obetalt ideellt engagemang enskilt eller i förening. Jag pratar alltså inte om det engagemang man kan känna på ett jobb man tycker är roligt eller den som engagerar sig i sin yrkesroll. Jag kommer senare att diskutera begreppet engagemang samt försöka kategorisera olika typer av engagemang.

Det kan vara viktigt att skilja mellan orsakerna till att man börjar engagera sig och orsakerna till att man fortsätter (Jeppsson Grassman 1997 s.92). De behöver inte nödvändigtvis vara desamma. Det finns givetvis tusentals skäl att börja engagera sig, det kan till exempel vara att man ser en faktisk brist i samhället, att man känner ett behov av sysselsättning eller att man helt enkelt blir tillfrågad (ibid.). Alberonis beskrivning av **nascent state** får utgöra en förklaring till det initiala engagemanget (Alberoni 1984)

5.2.1 The Nascent State

Alberoni använder begreppet **the nascent state** för den skapande, kreativa, passionerade och känsloladdade nystartsperioden av en rörelse (movement) som sedan går över allt mer i "institution". Med detta resonemang kan man säga att orsaken till att människor vill "rädda världen" är att det är en behaglig och tillfredsställande känsla att tro, kämpa, diskutera och förändra.

Nascent state är avbrottet från vardagen eller utbrottet ur en institution. Alberoni skiljer mellan "aggregative collective phenomena" och "group collective phenomena". Med "aggregative collective phenomena" menar Alberoni de processer eller rörelser som inte har ett gemensamt vi-begrepp, som inte finns inom en organisation eller politisk inriktning (Alberoni 1984 s 16-18). Det som får enskilda individer att handla på ett visst sätt. Han ger mode som exempel. Personer följer samma klädkod, lyssnar på samma informationskällor och har samma referensgrupp utan att ha någon kontakt eller något

annat gemensamt. "Group collective phenomena" är när man känner ett "vi" eller en tillhörighet till en grupp, en rörelse eller till en individ.

Det är enklast att se det tillstånd som Alberoni kallar **nascent state** inom "group collective phenomena". Där finns oftare uttalade motiv och en medvetenhet om fenomenet. I parrelationen är det till exempel att bli kär som utgör **the nascent state**. Denna starka upplevelse av att vara del i en omvälvande och berörande händelseutveckling är enligt Alberoni orsak nog att söka sig till sammanhang och personer för att få uppleva det igen. Alberoni menar vidare att varje sådan process kommer att gå över i institution som i hans tankesystem är motpolen till **nascent state**.

5.2.2 Det fortsatta engagemanget

Att fortsätta med engagemanget kan naturligtvis ha andra motiv och förklaringar. En möjlig förklaring är att de idéburna motiven för frivilligarbete kan bli viktigare ju längre man håller på (Jeppsson Grassman 1997 s 89). Man börjar för att man ser en brist i samhället som måste åtgärdas eller av ett medlidande. I takt med att man upplever mera, ser trender och ser större perspektiv kan man utveckla flera ideologiska skäl.

I Rosengrenska stiftelsens fall skulle det kunna vara att de engagerade kände ett behov av att göra något, men när de senare såg hur svensk flyktingpolitik tillämpas och vilka konsekvenser det får för enskilda individer blev denna insikt drivkraften och inte medlidandet i sig. Kanske kan man se det som att denna nya insikt blir en ny period av **nascent state**.

Andra förklaringar kan vara att man känner en plikt inför det åtagande man har, de människor som blivit beroende av hjälparbetet. Det kan också vara att man hamnar i en rutin. Flera i Jeppsson Grassmans intervjuer men också i min studie säger att det bara rullar på. Verksamhetsledaren säger till exempel att "jag var ju med och startade det för åtta år sedan och det har blivit naturligt att jag går hit". Kanske är det så att när man väl har börjat är det inte längre moraliskt försvarbart att sluta, att låta bli att hjälpa.

5.2.3 Olika typer av engagemang

Engagemang är ett brokigt begrepp och man kan mena mycket med det. Jag ser ett behov av att kategorisera engagemanget för att dels visa på vilka typer som finns och dels kunna göra avgränsningar i vad som avses i uppsatsen. Jag har med viss grund i Jeppsson Grassman gjort en egen kategorisering som jag känner mig bekväm med att använda. Den har underlättat mitt eget tänkande och strukturerat upp begreppet. Den skall dock inte tolkas som att det som inte finns med inte finns, det kan lika gärna vara ett förbiseende.

Jag har valt att använda följande kategorisering.

Personligt individuellt engagemang

De människor som ”ställer upp” när andra i närheten behöver stöd och hjälp. De som ägnar tid och kärlek till vänners barn som fastnat i anorexi eller drogproblem, de som fixar och trixar för att kompisen skall komma tillbaka in på arbetsmarknaden. De som sätter sig emot mobbing och som stödjer och hjälper den som blir drabbad. Alltså de som tar sig an andras bekymmer och problem utan att vara den som man skulle kunna se som ansvarig för det.

Intresseorienterat engagemang;

Här finns allt det engagemang som inte har ett högre samhällligt syfte annat än att ha trevligt, få vänner eller liknande. Här finns schackklubbar, syföreningar, idrottsföreningar, teaterföreningar, bantningsklubbar med mera.

Socialt engagemang och bistånd;

Här handlar det om att hjälpa och stödja, det kan vara på makronivå med katastrofbistånd och stöd till politiska fångar eller mera lokal verksamhet som tillexempel missbrukarvård, stöd till ofrivilligt ensamma, nattvandrare.

Påverkande engagemang;

Här finns alla de typer av föreningar och enskilda individer som vill påverka samhället i någon riktning, politiska organisationer, lobbyorganisationer, intresseföreningar för sakfrågor, ge röst åt svaga grupper, fackliga organisationer, miljöorganisationer.

Intellektuellt, emotionellt eller ”passivt” engagemang;

De som känner ett engagemang snarare än utövar det. Kan vara att man känner starkt för vissa frågor, pratar med vänner och kollegor om dessa, ger ekonomiskt bidrag till organisationer eller skriver enstaka insändare i ämnet. Man kan se sig som engagerad när man har en tanke som ledstjärna, kanske är man lärare som lägger mycket tid på de som har det svårt eller så källsorterar man och köper ekologiska varor men utan att engagera sig i miljöpolitik.

Givetvis finns det organisationer och enskilda som faller emellan, som inte kan hitta sig själva i den här uppdelningen. Religiösa organisationer och individer finns inom alla typerna av engagemang. Men var skall man placera bostadsrättsföreningar, hembygdsföreningar och stödorganisationer till personer med särskilda sjukdomar, där intresset i första hand är personligt men där det också finns ett påverkande och socialt inslag? En ide för en framtida studie kan vara att finslipa denna modell med hjälp av till exempel statistisk data.

5.2.4 Engagemang som instrumentell strategi.

Med instrumentell strategi menas att en handling utförs med medveten avsikt och önskan om att få något i utbyte. Det kan vara miljontals olika saker man vill åt men några exempel kan vara ekonomisk ersättning, meriter, uppskattning, vänskap, status eller en möjlighet att få fart i karriärstegen.

I detta avsnitt hamnar jag lätt i det som uppfattas som rent tyckande, som jag ser det är det svårt att komma ifrån det när det gäller just denna fråga. Det skulle göra att det borde hamna under punkten diskussion, jag tycker dock att det är på sin plats att ha med det här, med gjord anmärkning.

Först bör man skilja mellan det engagemang man känner och de aktiviteter man har grundat på det. Det är svårt att se hur en människas engagemang för t.ex. asylfrågor, jämställdhet eller miljöfrågor skulle kunna ha instrumentella syften. Däremot kan aktiviteterna absolut ha instrumentella syften. Man kan dels ha direkt avsikt att få ut

något av det men det kan också komma som en bonus. Det är ett perspektiv jag tycker mig sakna i Jeppsson Grassmans text. För man kan alltid bevisa att någon grundar sina handlingar på instrumentell strategi, att människan har egoism som drivkraft i allt hon gör och att allt kan ses som en ekonomisk transaktion med syfte att maximera den egna vinsten. Men betyder det att det då faktiskt är så? Om man med Mauss hjälp vill spetsa till det kan man dra resonemanget så långt att mena att äktenskapet är en ekonomisk transaktion där varje handling är i syfte att få mervärde tillbaka. Så kan man givetvis se det, eller som en kärleksfull relation mellan två individer som försöker få vardagen att gå ihop. Det ena är inte mera sant än det andra. I populärfilosofiska tankeexperiment används ofta exemplet att om man ställdes inför alternativet att ge bort sin plats i livbåten eller använda den själv så skulle de allra flesta sätta sig i båten, om än med dåligt samvete. Och det är mycket möjligt att det är så. Men är människan egoistisk när hon gör så? Eller är det bara överlevnadsdrift? (Eriksen, Hessen 2000)

Det blir för mig en stor skillnad mellan att man kan hitta något som individen får ut av sina handlingar och att individen har en mer eller mindre uttalad avsikt att få ut något av den. Jag menar inte att man skall försöka ”avslöja motivet” men jag tycker det är viktigt att se att den som har altruistiska avsikter med sitt engagemang men får ut något av det hamnar närmre altruism än den som har vinsten som förstaprioritet.

5.2.5 Att ”vinna” på medlemskapet

Medlemskap är något som dykt upp i affärslivet. Uppenbarligen finns det något positivt i den förbindelse som ett medlemskap utgör. Vi ser medlemskap i de flesta större affärskedjor och det handlar om att lojalitet belönas. Eftersom det fortfarande existerar får man anta att det faktiskt är så att medlemskapet gör att man inte går till konkurrenter utan är lojal med företaget vilket leder till ökad förtjänst för företaget. Organisationerna å andra sidan som från början ”ägde” begreppet verkar inte vara lika säkra på att det är en framgångsfaktor. För några år sedan var det vanligt att organisationerna tonade ner medlemskapet. Några bytte till och med till mer moderna engelska termer som ”monthly doner”. Organisationerna tog också över företagstermerna och pratade om medlemmar som kunder och om utsatta människor som en marknad där man måste bevara eller utvidga sin marknadsandel (Wijkström & Lundström 2002 s.20-22). Många valde också att påtala vinsterna och vad man får ut av att vara medlem.

Byggnads hade slogan ”värt lite mer” och syftade på de rabatter på försäkring, brandsläckare och brandvarnare som man kunde få och många andra har känt sig tvungna att berätta vad som ”ingår” i medlemsavgiften så som medlemstidning, kurser, rabatter med mera.

Kanske har detta bidragit till att man ser det som att man är med för att ”få något” ut av det och inte enbart för sakens skull.

5.2.5 Engagemang som identitet

Sociologen Erich Fromms tankar om frihet hjälper förståelsen för behovet av världsförbättrande aktivitet. Ökad frihet och ökad individualisering har två sidor, dels upplever man frihet från de band som höll fast och begränsade, dels upplever man isolering då sammanhanget man lever i förändras (Fromm 1993 s.77-78). Han ger exemplet med hantverkare i skrå, som i och för sig inte hade rätt att prissätta själv, besluta om vilka arbeten som skulle utföras eller ta egna initiativ. Man kan heller inte klara sig utan skråmedlemmarnas godkännande och det finns all anledning att tro att det upplevdes som orättvist av dem som ville pröva nya vägar. Samtidigt fungerade monopolet så att man alltid fick skäligt betalt och behovet av tjänsterna var ganska konstant. Den som blivit fullvärdig medlem av ett skrå kunde se fram emot ett ganska tryggt liv med god ekonomi. Fri konkurrens mellan hantverkarna gav den friheten som tidigare saknats, man kunde driva verksamheten i egen regi och lägga upp arbetet som man själv önskade, men det blev en kamp för överlevnaden och en osäker tillvaro med många risker, dåliga beslut eller för hård konkurrens var förödande.

Livet i den rika delen av världen kan kännetecknas av frihet *från* de flesta band som håller oss fast. De flesta kan välja ett yrke efter eget intresse, välja partner med hjärtat och välja livsstil med fördomar som enda hinder. Men känslan av litenhet finns hela tiden, och den påverkar oss på olika sätt. (ibid.)

Man kan då känna ett behov av att bli en del i något större, en process eller en rörelse som minskar litenheten och ger struktur och ramar för den egna tillvaron.

Jag tror inte att det är att ta sig vatten över huvudet att påstå att behovet är mycket starkt i dagens samhälle samt att antalet tillhörigheter det finns att välja mellan knappast varit

större än vad det är idag. Och större frihet från band ger också större känsla av isolering och litenhet (ibid.).

5.2.6 Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivismen ser inte en objektiv verklighet, det är åtminstone inte intressant att försöka hitta en sanning. Istället ser man till de sociala konstruktioner som utgör människors bild av verkligheten. Man kopplar med fördel samman detta med symbolisk interaktionism och kan då tolka samhällen och sammanhang utifrån vilka symboler man kommunicerar genom (Berger & Luckman 1979 samt Charon 2007).

Man kan mena att individen aktivt och medvetet skapar sin egen person, åtminstone på ett ytligare plan. (Charon 2007 kap 7). Man lägger till de delar man tycker behövs för att vara en ansvarsfull och komplett samhällsmedborgare. Kanske kan det vara att man är ”en sådan som gör rätt för sig” och är noga med att betala på bussen och anmäler tv-innehav högtidligt. Kanske kan det vara att ”jag är en sådan som är medlem i Greenpeace och Amnesty och handlar KRAV- och rättvisemärkt”. Detta sker genom så kallad **mind action** där individen för samtal med sig själv om hur en situation skall tolkas och hur man bör agera i situationen. ”**The self**” blir därmed en ”förhandlingspart” som man både diskuterar med och förändrar utifrån denna diskussion. Vi utvecklar alltså vår person i relation till de fenomen och personer vi möter (ibid.). Men vi är det vi vill vara, bara om andra håller med och gör samma tolkning. Den som vill uppfattas som en god och omtänksam människa kan göra det, om man utvecklar den sidan hos sig själv och får medhåll från omgivningen. När omgivningen inte har samma bild av mig som jag har av mig själv uppstår lätt en kris. Om man hävdar att man är en stor auktoritet, måste andra också tycka det, annars uppfattas man som uppblåst eller tokig.

5.2.7 Vaneskapande processer

För att livet skall ha ramar och en hanterbar logik krävs en viss regelbundenhet. Vi behöver kunna förutse dagens och livets övergripande förlopp. Om och om igen socialiseras vi in i nya sammanhang där vi skapar nya sätt att tänka, tala och agera. Ett nytt arbete, en ny hobby, nya vänner eller ett nytt intresse kräver att vi anpassar oss så att vi förstår hur vi förväntas bete oss och kan ta in det nya sättet att tänka (Berger & Luckman 1979 s.190-200).

Ett politiskt eller samhällsligt engagemang ger ofta en helhetsbild att förhålla sig till, det finns rutiner att anpassa kalendern efter, det är möten, föreläsningar och andra aktiviteter som kan fylla dagarna. Dels finns ofta en världsåskådning som man får lära sig att göra till sin om man fullt ut vill delta. Med den följer ofta kritik mot det nuvarande som man får ta till sig och förhålla sig till. Dels kommer nya bekantskaper in i ens liv och med det nya sociala processer, några kontakter man behöver underhålla mera intensivt och andra man bara behöver hålla i minnet och veta namnet på.

Skillnaden mellan att börja gå på politiska möten och att börja med till exempel matlagningskurs, bowling eller liknande är just den nya åskådningen och synsättet det kan innebära. Det skulle kunna likna en mildare form av resocialisation enligt Berger och Luckmans teori. Insikterna om orättvisor eller felaktig politik skulle kunna skapa behovet av att förkasta gamla sanningar och hitta nya synsätt och en ny livsstil (ibid.).

Det finns också ett mått av kontroll i att skapa regler för sig själv, om man bara följer dessa kommer inget ont att hända. Kanske är detta en förklaring till de ”livsregler” och ”tabun” som olika grupper sätter upp för sig själva och som de ofta tycker att andra skall följa eller i alla fall respektera och förstå. Några exempel på detta är miljörelsens ”regler” för vad man får köpa och vad man får använda och hur man får använda det, samt feministernas principer om hur man undviker härskartekniker och cementerande könsroller.

5.2.8 Känsla Av Sammanhang som förklaringsmodell

Antonovsky, medicinsk sociolog, kom i mitten av åttiotalet med sin teori om Känsla Av SAMManhang (KASAM, på engelska Sense of Coherence SOC). Hans tanke är att istället för att studera varför någon blir sjuk (patologiskt perspektiv) så bör man studera varför någon mot alla odds håller sig frisk (salutogenetiskt perspektiv) (Antonovsky 1991 s.25). Vad finns det som gör att vissa individer har motståndskraft mot ohälsa medan andra dukar under i en liknande situation? Han menar att svaret delvis ligger i om individen känner att tillvaron är hanterbar, begriplig och meningsfull. Sammanfattningsvis att om man har en känsla av sammanhang, så kan man stå emot stressorer på ett helt annat sätt än om man känner sig maktlös i situationen eller att den upplevs som ologisk, slumpmässig eller omöjlig att ta sig ur.

Varför är det inte kö från masthugget upp på Elfsborgsbron av människor som vill hoppa ner? Vid en betraktelse av läget i världen kan man ju faktiskt undra varför så många låter bli.

Det är ingen hemlighet att läget är akut på många håll i världen, och mycket få kan ärligt hävda att de inte känner till problemen med miljöförstöring, väpnade konflikter, slavliknande arbetsförhållanden med mera. För vissa fungerar det att konstatera att livet är orättvist och känna sympati med de som lider, andra upplever att ”man måste göra något”.

Jag tror att man kan förklara denna skillnad genom att tillvaron för vissa innefattar världsordningen medan för andra är inte det avgörande. Det enda sättet, för dem som ser hela världen som ett delat ansvarsområde att inte bli galna och hoppa framför ett tåg är att tro och arbeta i riktningen att det går att göra något åt situationen. Alltså är engagemanget ett rent överlevnadsprojekt. Man kan skapa mening i livet på många olika sätt, religion är ett och att förändra världen är ett annat.

Eva Jeppsson Grassman antyder genomgående i sin skrift samma begrepp och tolkningar som Antonovsky, även om hon inte talar om KASAM specifikt. Hon menar bland annat att engagemanget är ett sätt att skapa mening i tillvaron. Ett par av hennes intervjupersoner bygger sitt engagemang på egna upplevelser; två nyktra alkoholister

och en kvinna som förlorade ett barn i plötslig spädbarnsdöd. För dessa får upplevelserna mening i och med engagemanget, barnet dog inte förgäves eftersom kvinnan kan hjälpa andra i samma situation. (Jeppsson Grassman 1997 kap.4)

6. Fältstudien

Jag valde att studera Rosengrenska stiftelsen i Göteborg, vars verksamhet är att ge vård och stöd till gömda flyktingar. De frivilliga är läkare och annan sjukvårdspersonal.

Så här beskriver de själva verksamheten på sin hemsida

Rosengrenska är ett fristående nätverk av medicinsk och vårdpersonal som hjälper gömda flyktingar ideellt. Vår verksamhet sköts genom en jourtelefon där gömda flyktingar får kontakt med vårdgivare i eller utanför sjukvården. Några gånger per år inbjuder vi till föreläsningar. Vi samarbetar med många andra ideella organisationer, kyrkor, sjukvård mfl.

Rosengrenska startades 1998 med tre mål:

1. Avskaffa oss själva - sjukvård borde inte behöva lita till ideella krafter.
2. Sprida kunskap om flyktingars situation - specifika medicinska tillstånd och att det finns människor som hamnar utanför sjukvården.
3. Att ge medicinsk hjälp till gömda flyktingar - När de inte vågar eller får tillgång till den vanliga vården.

(www.rosengrenska.org)

De jag träffar under min fältstudie namnges inte, men får en titel utifrån vad de jobbar med. Under intervjuerna är jag själv I (intervjuare) och de som intervjuas blir IP (intervjuperson).

6.1 Att bekanta sig med fältet

Jag kommer in i en lokal med ganska mycket folk, det är ganska spänd stämning. Folk hälsar på varandra och jag blir visad ”kontoret” och det kombinerade väntrummet och caféet. Läkaren jag är där med vinkar till sig en medelålders kvinna, hon verkar ha en samordnande roll kanske som något av en verksamhetsledare, som hälsar på mig men blir snart avbruten av frågor. Det diskuteras fram och tillbaka en stund och man försöker pussla ihop patienter med läkare och tolkar. Jag får reda på att det är vanligt att de som varit här själva kommer tillbaka när de fått permanent uppehållstillstånd (PUT) som

tolkar eller eventuellt som vårdpersonal om det skulle vara så att de har utbildning eller blir utbildade. I den lilla klunga av fyra-fem personer där jag hamnade finns en yngre kille som är i just det ärendet. Han är här för att prata lite, fika och tolka om någon skulle behöva det. Han är kanske 16 år och det lyser om honom. Han berättar om att han fick sina papper i våras och nu går på en förberedande utbildning som sedan skall följas upp av två års gymnasium. Sedan är det tandläkarutbildning eller läkarlinjen som hägrar. Jag förstår att de har haft mycket kontakt och kvinnan klappar på honom och visar att hon bryr sig om honom mycket. Sen säger hon mera allvarligt

– Fast vi låter inte honom tolka de svårare samtalen. Inte de terapeutiska samtalen. Han får bara tolka vid lite enklare besök. Vi måste vara rädda om dem.

Jag får sedan en rundtur, som avbryts lite då och då av frågor. Ett par journalister är där också och ett filmteam som gör en dokumentärfilm. Ganska mycket tid ägnas åt att fixa och trixa för att dessa skall bli nöjda. Filmteamet är man positivt inställd till, de förstår situationen och vill göra det bästa av den. Journalisterna däremot har uppenbarligen inte riktigt kopplat vad det är som händer där. Det blir en liten diskussion när de irriteras av att en kvinna inte vill vara med på bild. Det krävs en del förklaring för att de skall förstå och gå med på att inte ta ansiktsbilder utan att fråga.

Vi går upp för en trappa till besöksrummen, som är diakonernas arbetsrum på dagarna. I dörren stannar kvinnan mig och säger med stort eftertryck

– Det är inte lätt för dem att berätta för filmteamet, de upplever det igen. Det är svårt för dem.

6.2 Observation av ett läkarbesök

Jag får sedan träffa kyrkoherden som är på plats men inte direkt delaktig i Rosengrenskas verksamhet. Han beskriver mycket kort vilken verksamhet kyrkan har i området. Sen blir jag ropad på och skall med in på ett läkarbesök. Detta är ganska obehagligt i början, men det hålls på farsi vilket underlättar mycket för mig. Jag förstår vilken sjukdom det handlar om då ordet ju är på latin men slipper veta detaljer. Läkaren pratar med mig ganska länge efter besöket. Han förklarar bland annat att

avvisningsbeslutet gör situationen betydligt värre. Att de som kommer in till honom ofta har en ganska enkel diagnos i sig men situationen gör det mycket mera komplicerat. Hans vanliga råd förutom medicinen till den här diagnosen är att stressa mindre, äta bättre och att motionera regelbundet. Det är ganska uppenbart att det inte fungerar för en man med familj som gömmer sig. Stressen kommer liksom på köpet.

6.3 Informell intervju med verksamhetsledaren

Jag kommer sedan ner till verksamhetsledaren som jag pratade med tidigare. Nu har hon lite mera tid och jag börjar fråga om det jag är där för att fråga om. Nedan kallas hon för intervjuperson 1 (IP 1)

I: Hur kommer det sig att du går hit.

IP 1: Ja, du. Jag var ju med och startade det för åtta år sedan och det har blivit naturligt att jag går hit. Fast det var inte det du frågade, hur kommer det sig att jag går hit. Jo jag har funderat på det och kommit fram till att det är tre anledningar. Den första är rent matematisk, jag är sjuksköterska folk behöver hjälp, jag kan hjälpa och någon måste. Den andra är att det här är människor det är synd om man får göra vad man kan. Den tredje är att jag inte vill bo i ett samhälle där alla inte har rätt till vård. Jag har sett det i USA, jag har en dotter där och har besökt henne tolv gånger under de senaste åren och jag har sett det i Libanon och i Moçambique. Jag vill inte ha det så och jag kommer att spjärna emot.

Sen blir hon lite mera hård i tonen.

IP 1: Allt jag ser pekar på att det håller på att gå åt helvete. Det är ett moraliskt och ideologiskt förfall. Jag hade egentligen velat arbeta med naturfrågorna, men jag tänker att när det går åt helvete kommer det att bli enorma flyktingströmmar. Skall det då bli ren kannibalism eller kommer vi att hantera det civiliserat? Vi måste se mer till barnkonventionen och mänskliga rättigheterna än till pengar.

Hon kommer sedan in på uppskattning och kärlek som belöning. Hon menar att det är en del av sjuksköterskejobbet och i andra delar av livet och hon menar att det inte kan

ses som orsak till just det här engagemanget. Hon säger också att hon skulle kunna få det där kanske till och med mer om hon hade varit med barn och barnbarn istället. Hon försakar ju det till förmån för kliniken. Hon avslutar det samtalet med att säga att det mest rörande är när man får massutskicken från nätverket ”Ingen människa är illegal” som säger ”vem kan hjälpa Johan att bära bröd på torsdag”. Det verkar vara så att man har lättare att ställa upp för det som upplevs som något stort, att vara volontär i Liberia tillexempel än att göra det lilla som att bära bröd eller stoppa papper i kuvert.

6.4 Att tänja på reglerna

Läkaren kommer sedan och börjar förklara lite mera om hur det funkar mer praktiskt. Man saknar det mesta av medicinsk utrustning, man kan göra de enklaste testerna och läkarna tar med sig utrustning såsom stetoskop. Men det finns inga maskiner eller liknande. Ibland kan man låna tio minuter på provtagningsavdelningar så att patienten kommer in och kan testas ”hemligt” på någon annans tid eller att man tar med sig provet till jobbet och får det testat där. Patienten måste ha sökt asyl i Sverige och fått avslag. De som inte sökt asyl kan alltså inte få vård. Detta med motiveringen att de får vård så fort de är asylsökande. Det finns även spontan social verksamhet på Rosengrenska. Alla i väntrummet väntar inte på tid hos läkare utan det finns de som bara är där för att prata lite, äta lite eller fika lite. Kanske är de personer som också är gömda eller personer som har varit gömda som vill komma dit och stödja de som är i samma situation som de var i tidigare.

Jag frågar om verksamheten är olaglig. Nej, det tror jag inte, svarar läkaren, visst får man ge hjälp. Det skulle vara en så enorm prestigeförlust för polisen att gå in och hämta människor i kyrkans lokaler med sjukvårdspersonal omkring sig.

Kvinnan visar mig listan över läkare som varit på kliniken under åren. Det är en imponerande lista och jag tycker mig se 20-30 namn. Jag trodde att verksamheten var något som skedde dolt och att man inte pratade så högt om den. Istället får jag reda på att man vill ha så mycket uppmärksamhet som möjligt. Jag får också reda på att man föreläser mycket för de stora sjukhusen och på läkarlinjen och sjuksköterskeprogrammet, man har en kompetens som inte så många andra besitter. Hur

hanterar man våldtäkt i krig, våldtäkt i tortyrssyfte, krig som trauma med mera? Man kan också beskriva hur situationen är när man är gömd. En viktig poäng som dyker upp lite då och då under kvällen är att man inte kan ta tag i sitt liv om man inte har ett hem. Man kan inte börja nysta i det som är svårt och plågsamt om man inte har en fast punkt i tillvaron. Därför är perioden då man är gömd en mycket märklig period att arbeta med. Man är i stort behov av terapi men terapeuten kan inte börja arbeta på riktigt utan får jobba med ytliga symptom som insomningssvårigheter eller magont. Därför har man startat en annan verksamhet i samma lokaler. Denna är för dem som nyligen fått PUT och som kan börja nysta i det svåra. Då kan samma terapeut fortsätta och gå in djupare istället för att personen behöver lära känna en ny terapeut och få förtroende för denna. Verksamheten är finansierad av landstinget då dessa personer omfattas av det vanliga sjukvårdssystemet.

6.5 Informell intervju med läkaren

Jag får sedan möjlighet att genomföra en intervju med läkaren, här kallad intervjuperson 2 (IP 2). Jag ställer samma fråga som jag ställde kvinnan innan.

I: Varför går du hit?

IP 2: Detta är verklighet. Det mesta annat är snack, fina ord och stora tankar men det händer inget. Man fastnar i vad man skall kalla saker eller var i ens ideologi något passar in. Här har vi konventionsdokumenten i handen. Vi ser människor som har rätt enligt konventionerna men som förvägras vård i byråkratin och regelverken. Då åtgärdar vi det. Inte genom snack utan genom att göra. Vi fixar och tänjer på reglerna för att uppfylla rättigheterna i konventionen. Visst är det också en egogrej, man vill känna sig bra, duktig och så. Men mest handlar det om att faktiskt göra något åt det man tycker är fel.

Han kommer sedan in på annat engagemang, det blir snart tydligt att engagemanget utgör en stor del av hans liv och har format vem han är. Han berättar om sitt liv innan han kom till Sverige, om att kämpa för sitt folk och sin frihet, både på det politiska planet, med familjens engagemang i partiet men också att kämpa för livet i

gerillarörelsen. Där påbörjade han läkarstudier som sedan inte kunde fullföljas när konflikten eskalerade. Efter en svår process kommer han via Luleå till Göteborg, han skriver för olika tidningar, engagerar sig i olika föreningar och återupptar läkarstudierna.

IP 2: För mig har det aldrig funnits några alternativ. Att kämpa för en bättre värld, för rättvisa, för människovärde, för frihet, och för allas lika värde har alltid varit en självklarhet. Det gör också att jag har svårt att förstå dem som inte bryr sig, som inte kämpar utan accepterar orättvisorna. Jag kan nog uppfattas som hård ibland just av den anledningen, om man har kunskaperna att se orättvisan och resurserna att göra något åt det, tycker jag man är skyldig att i alla fall försöka. Annars står man på förtryckets sida. Och när man väl börjat tänka i de här banorna finns ingen återvändo, varje gång jag ser nyheterna, läser tidningen eller hör någon uttrycka fördomar eller reaktionära åsikter blir jag förbannad. Jag tog en sabbatstermin från studierna och jobbade på en fabrik, det var nyttigt att vara i en miljö där inte alla har samma intellektuella eller akademiska tankesätt. Där man uttrycker tankar och känslor på ett annat sätt. Givetvis mötte jag mycket åsikter och attityder men jag fick träna mig i att inte alltid gå in i en diskussion. Det var nyttigt. Men jag tycker verkligen att det är outhärdligt att sitta i fikarummet på ett sjukhus och lyssna på dessa högutbildade människor, som borde reagera, som ser samma orättvisor, men som sitter och pratar om semester och väder och golf och barnens fotbollsträning. Jag vet inte hur jag skall få dem att se att de kan göra något. Att vi i det fikarummet har tillsammans tillräckligt med resurser att göra storverk. Men vardagen har blivit allt för dem, de ser inte längre än till det egna trädgårdsstaketet. Jag förstår verkligen inte. Och jag tror inte jag vill förstå.

6.6 Observation av fikande samt teologiska funderingar

När jag kommer tillbaka veckan därpå går jag ganska direkt ut och sätter mig i det stora rummet, där det finns kaffe och mat. Jag sätter mig så att jag har två bord framför mig. Vid det ena sitter en grupp människor där en man talar för en betydligt yngre man. Dels tolkar han det som mannen säger, dels förklarar han och argumenterar. Efter en stund förstår jag att frågan gäller dem båda eller kanske tre av de vid bordet. Den äldre mannen börjar beskriva i jagform, jag antar att det finns ett släktskap mellan dem. Han är upprörd och visar papper och uttalanden från läkare och migrationsverket. Vid det andra bordet sitter en grupp av kvinnor som pratar, vad jag uppfattar som arabiska men kan ta helt fel. Plötsligt hör jag ordet kompis komma flera gånger. Sedan ”Comviq kompis”. De pratade alltså om telefonabonnemang. De verkar ha mycket trevligt. Därefter kommer ett fat med wienerbröd ut till kaffebordet. Det bildas snabbt en liten kö och det finns en busig belåtenhet i ögonen på dem som kommer tillbaka till borden. Jag blir lite glad av att se det och tänker att det är en välkommen belåtenhet i en värld som inte bjuder så mycket annat nöje. Kyrkoherden jag bara hälsade kort på kommer fram till mig och jag får tillfälle att prata med honom om hur han ser på varför man är engagerad och hur det kommer sig att man omvandlar empati till handlingsförmåga. Han kommer här att benämnas som intervjuperson 3 (IP 3).

Jag börjar med att fråga vad det är han gör här.

IP 3: Ja idag har jag till exempel haft ett samtal med en man som skall utvisas till Makedonien inom kort. Mest handlar det om praktiska råd och frågor. Jag ska ringa igen till berörda myndigheter för att försöka få utvisningen uppskjuten. Mannen var ifrån sina barn i två år tills han fick hjälp av Röda Korset att återförenas med dem, det är därför klart att han tycker att det är väldigt svårt att resa ifrån dem för att myndigheterna kräver att man skall söka uppehållstillståndet från hemlandet, utan någon garanti för att få komma tillbaka

I: Så det är inte teologiska samtal i första hand?

IP 3: Det är teologi. Om någon blir illa behandlad i ambassaden i Makedonien är det en teologisk fråga, det handlar om etik och filosofi.

I: Har man plikt att göra något?

IP 3: Ja fast ordet leder fel, det antyder tvång. Det handlar istället om tacksamhet, att föra vidare det goda. Som en man som ringde mig, berättade att han har ett jobb på Volvo, och att han har det så bra. Han undrade vad han kunde göra för dem som inte har det lika bra som han.

Om man inte bestämmer sig för vad man vill i de här frågorna kommer Sverige bli ett mycket sämre samhälle att leva i snart. Man får inte behandla människor så här.

I: Kan det vara att man vill döva ett dåligt samvete?

IP 3: Det tror jag är en dålig grund för att hjälpa. En bunden människa ger inte frihet. Man binder människor till sig i ett beroende av tacksamhet och uppskattning. Det är svårt att svara på varför man är engagerad, det går in i vartannat. Jag tror att det är viktigt att kyrkan blir till för de utsatta och de som är utanför samhället igen. Svenska kyrkan är en medelklasskyrka på många håll, man finns mest för medelklassens behov. Vi behöver finnas i de miljöer där utsatta människor finns och arbeta för att minska den utsattheten.

6.7 Heltidsvolontär

Kyrkoherden ursäktar sig och går iväg för att träffa ett barn som han skall döpa i helgen. Istället får jag kontakt med en tjej som har en tröja det står volontär på. Jag blir ju intresserad vad det handlar om och börjar fråga lite. Hon berättar att hon är volontär i svenska kyrkan under ett år och får någon form av ekonomisk ersättning. Hon förväntas delta som volontär 40 timmar i veckan. Hon blir här intervjuperson 4 (IP 4).

I: Vad driver dig?

IP 4: Det är stimulerande att hjälpa, kul att se att varje människa kan göra så mycket.

Jag försöker få henne att berätta mer om vad hon tänker kring det men hennes svar är flytande som ”det är viktigt” och ”det är roligt”. Istället kommer hon flera gånger in på egoism och det hon kallar ”det mänskliga draget av girighet”. Först är det dessa formuleringar som jag uppfattar som tillrättalagda och genomtänkta. Sedan visar hon att det är något som irriterar henne.

IP 4: Fikat vi har är ju till för alla, men det finns några som tar med sig tio bullar hem. Då räcker det ju inte till andra. Det finns också saker som skänks till de gömda men det händer att det är borta redan innan onsdagen då de gömda kommer hit.

Hon kommer sedan in på att det är så olikt hennes hemort i norra Sverige att vara i en förort i Göteborg.

IP 4: Ungdomarna har inte samma gränser som jag är van vid. Jag är inte så mycket äldre än de men jag förstår dem inte.

Hon använder ordet kultur flera gånger. Att kulturerna är annorlunda här. Hon använder också ordet ”flyktingarna” väldigt svävande, ibland menar hon de gömda som Rosengrenska är i kontakt med, ibland menar hon människor med annan etnisk bakgrund än svensk i allmänhet.

6.8 Vem kan man lita på?

Jag går sedan in på kontoret och är i vägen en liten stund. Det är mycket som händer på samma gång och det är en rörig plats att vara på. Ett samtal handlar om huruvida man skall ge pengar till en kvinna som fått skjuts av någon från en annan stad och där den personen vill ha tre hundra kronor. Ett annat samtal handlar om en komplicerad diagnos där man hade behövt ta mycket prover vilket man inte har möjlighet till. Man funderar fram och tillbaka på vad det skulle kunna vara, allergi? Stress? Sedan kommer en kvinna in med ett kvitto i handen och vill ha råd om hon skall ersätta kvittot på medicin som köptes i augusti med lånade pengar som nu krävs tillbaka. Personen kan inte själv betala tillbaka pengarna och hoppas att Rosengrenska skall hjälpa till. Den äldre kvinnan som har hand om ekonomin och till viss del inskrivningarna på Rosengrenska kallas mamma av de andra i personalen där, hon ser bekymrad ut och säger det är inte roligt att behöva vara misstänksam. Vi pratar vidare om de kontanta bidrag som Rosengrenska ger då och då, just i kväll verkar det vara ovanligt mycket fokus just på det. Hur skall man dra gränserna, vem skall man lita på? Vill personen som skjutsade göra sig en liten förtjänst. Är kvittot på medicin bara ett sätt att få lite mera fickpengar? Medlen är knappa och det är svårt.

En annan kvinna är tydligt irriterad. Hon har haft en besökare som behövt medicin till sina föräldrar men som vägrat ta emot den sort som de hade där, de vill ha precis den de haft tidigare, trots att det är samma aktiva ämnen. Istället får de skriva ut recept och ge pengar så att de kan köpa den medicinen. En kvinna börjar prata med mig och undrar vad jag gör där. När jag berättar skiner hon upp och börjar förklara att hon gör sin praktik på Rosengrenska. Hon ger samtals och beröringsterapi. Det förvånar mig lite att det även finns alternativterapi men jag förstår att det är fantastiskt att kunna erbjuda något till dem som visar stressymptom men som inte kan ges en medicinsk diagnos.

På frågan om varför man engagerar sig menar hon att alla gör vad de kan, att det handlar om utvecklingsnivå och medvetandenivå. Som jag förstår det tänker hon sig att alla människor är engagerade och bidrar, att det inte finns aktiva och passiva utan man gör vad man kan och orkar med utifrån den situation man befinner sig i.

7. Analys

7.1 De olika motiven

”Verksamhetsledaren”

Verksamhetsledaren har ett genomtänkt resonemang och det är tydligt att hon har reflekterat kring motiven för sitt engagemang. Hon ger både politiska förklaringar och förklaringar som bygger på syftet med verksamheten (teleologiska förklaringar). Hon förklarar det också med empati. Hon motar Olle i grind genom att säga att hon inte behöver den känslomässiga respons som man annars skulle mena kan vara en undermedveten drivkraft. Kärlek och uppskattning får hon i andra sammanhang och det ingår i arbetet som sjukvårdspersonal. Jag tolkar det som att hon ser samhället som allas ansvar, hon säger att när flyktingstömmarna kommer på grund av klimatförändringarna måste vi vara beredda som samhälle att hantera det. Hon ser Rosengrenskas verksamhet som ett sätt att förbereda samhället på att man kommer att behöva tänka annorlunda. Hon har också en hotbild, ”jag har sett det i USA, i Libanon och Moçambique”.

”Läkaren”

Läkarens resonemang är inte lika tydligt och strukturerat, även om svaren kommer omedelbart och målmedvetet. Han betonar att göra skillnad, att det finns en tillfredsställelse i att kunna påverka människors situation i praktiken. Det blir för honom ett motiv till verksamheten i Rosengrenska. Hans engagemang i allmänhet kan nog vara ett bra exempel på vad man menar med socialisation, han är en i grunden engagerad person, hans signifikanta andra har visat att det är engagerad man skall vara genom att de själva var det (Berger, Luckman 1979 s. 156). Engagemanget har funnits där genom barndomen och han blev själv aktiv tidigt.

”Kyrkoherden”

Kyrkoherden hade en kosmologisk förklaring. Givetvis kan det ha spelat in att jag såg honom som representant för kyrkan och därför ställde den typen av frågor, om han inte hade haft prästkragen hade min fråga om teologi troligtvis inte kommit upp och svaret kunde ha blivit ett annat. Han såg det som en ”plikt” att föra vidare tacksamhet för det goda. Att den som får uppleva att ha det bra också bör försöka se till att andra får uppleva samma sak. Jag tror att han kommer in på en viktig brännpunkt när han diskuterar för vem kyrkan finns till. ”Välgörenhet” som fenomen är känsligt inom hjälporganisationerna. Kanske har kyrkan det särskilt svårt med missionärsbakgrunden med mera. Finns organisationen till för att de som redan har det bra skall kunna visa att de är givmilda nog att skänka pengar eller skall man ge sig ut i miljöerna där problemen finns och tillsammans med dem som lever i den världen förändra situationen? Internationellt är det kyrkorna som på många håll tagit sig an problemområden. Jag deltog på World Social Forum i Nairobi, januari 2007. Där var ca hälften av organisationerna trosbaserade. Det var organisationer som arbetade främst i ”slumområden”, bland gatubarn, med drogmissbruk med mera. Det är viktigt att komma ihåg att många organisationer som idag ses som mycket anpassade till medelklassbefolkningen egentligen började som social verksamhet i utsatta områden. Scouterna började i Londons bakgator, Fyra H var tänkt för stadens arbetarbarn, som annars inte fick någon kontakt med lantlivet osv.

”Volontären”

Hos volontären dyker förväntan på tacksamhet upp utan att det sägs uttryckligen. Hon irriteras, som jag förstår det, av att man tar för sig av sånt som skänkts som gåva. Kanske kan det bero på att hon inte själv sökt sig till verksamheten utan har den som en del i ett ”program” av olika verksamheter som hon förväntas delta i. Kanske är det för olika miljöer hon vistas i genom sitt program för att det ska fungera att ha en och samma inställning till verksamheten. Om man jämför gömda flyktingbarn eller alienerade förortsungdomar med de som åker på konfirmationsläger eller är med på kyrkans barntimmar, kommer man säkert tvingas fundera på varför människor är olika.

”Beröringsterapeuten”

Det är intressant att se skillnaden mellan läkarens resonemang och beröringsterapeuten när det gäller andras engagemang. Beröringsterapeuten menar att alla gör vad de kan, att

alla bidrar till samhället på sitt eget sätt. Läkaren menar istället att de som hade kunnat göra mer är skyldiga att göra det, att det faktiskt kan ses som en plikt att göra vad man kan. Man kan formulera skillnaden i deras resonemang så här: läkaren gör uppskattningen att det finns mer att ge från många, man kan till och med säga att han tar sig rätten att avgöra om ”folk gör allt de kan” eller inte. Beröringsterapeuten har istället tillit till att alla gör det avvägandet själva och att alla redan gör det de har möjlighet till i sin livssituation.

7.2 Förklaringsmodeller

Jag tycker mig märka att personerna i min fältstudie har två mycket tydliga förklaringsmodeller för sitt engagemang på Rosengrenska. Den ena är **teleologiska förklaringar**. Jag är här därför att det behövs, för att det är viktigt, för att jag kan, för att det är synd om människorna här. Man använder empatin och syftet med verksamheten som förklaring men går inte riktigt vidare och ser varför just jag gör det jag gör. Vad är det som skiljer mig som går hit från min granne som går hem efter jobbet och ser på fotboll? Några har varit inne på en möjlig förklaring, att det handlar om utvecklingsnivå till exempel.

Det andra är **politiska förklaringar** till varför man engagerar sig. Det håller på att gå åt helvete, samhället sviker och jag vill inte bara se på, jag vill ha en bättre värld. Detta är mera påtagliga förklaringar än de teleologiska men de ger fortfarande inte svar på frågan varför just jag? Kanske är det en förklaring för individen, men den är inte tillräcklig för att utgöra en generell förklaring. Att det är ett sätt att göra skillnad i verkligheten som en menade är något jag vill lyfta särskilt. Där finns det en tillfredsställelse att se att en del av det påverkansarbete eller aktivism som man ägnar sig åt faktiskt gör skillnad konkret, omedelbart.

Hur kommer det sig då att empatin för människor som har det svårt, som jag rent naivt och instinktivt tror är ungefär likadan hos de flesta människor, utvecklas till handlingskraft hos vissa människor, till uppgivenhet hos vissa och till cynism hos

några? Här kan man använda KASAM begreppet och då mena att de som blir handlingskraftiga är de som känner att det går, och därför är meningsfullt att göra något åt situationen. Att det är människor som vet vilka verktyg som krävs och som besitter dem. Man ser att det är orättvist men ställer också frågan varför det är så och hur kan det åtgärdas.

I skillnaden mellan läkaren och beröringsterapeuten blir KASAM också nyckeln. Läkaren ser vad människor borde ha för potential medan beröringsterapeuten verkar ha hålla med om att det är faktorer som de i KASAM-begreppet som spelar in.

8. Diskussion

8.1 Är människan egoistisk?

Det är givetvis inte en fråga som får sitt svar genom en C-uppsats eller ens genom forskning, det handlar om vad man vill tro, det finns tillräckligt med bevis för att styrka båda sidor. Eva Jeppsson Grassman skriver i *För andra och för mig...* att frågan inte är viktig eller relevant” (Jeppsson Grassman, 1997 s.109). Med det menar hon att det inte är intressant att avgöra huruvida engagemanget är altruistiskt eller inte. Om någon menar att det är altruism finns ingen anledning att ”avslöja” de dolda motiven och om någon menar att båda sidor tjänar på engagemanget gör inte det engagemanget sämre.

Detta stämmer jag in i, med en stor reservation. Som jag ser det kan detta resonemang bidra till en attitydförskjutning. Om vi accepterar att man alltid själv tjänar på det man gör spelar det väl egentligen ingen roll vad det är man får ut av det? Man skulle kunna tänka sig att skillnaden mellan vinstdrivande verksamhet och ideell verksamhet suddas ut. ”Ni gör det för att döva dåligt samvete och få vänner, vi gör det för att mätta våra anställdas barns hungrande magar.” Denna politiska förskjutning skulle i förlängningen kunna skada den ideella sektorn. Redan idag är otydligheten ett faktum. Ideella föreningar pratar om sina medlemmar och brukare av verksamheten som kunder och företag använder sig av medlemskapsbegreppet. (se s. 17-18, Instrumentell strategi)

8.2 Godhet som PR-knep

Jag menar inte att företag aldrig kan drivas av samhällsengagemang. Socialt företagande är fantastiskt som idé och kommer med stor sannolikhet att påverka företagandet i stort, men det finns en tydlig risk att likställa ekonomisk vinning med känslomässig vinning. Socialt företagande handlar om att organisera en verksamhet, med syften som liknar en ideell organisations, som ett företag och se ekonomisk vinst som ett medel för att nå det högre målet. Entreprenören Björn Söderberg startade en pappersfabrik och ett webbdesignföretag i Nepal med syftet att förbättra förhållandena och livsvillkoren och i förlängningen samhället i stort. (Espelund, Söderberg., 2007). Hans syfte med företagen blir därför att tjäna pengar. Ju mer Fair Trade - papper han kan sälja desto mer kan han göra i lokalsamhället i Nepal. Han följer företagandets logik, lönsamhet är A och O, men hans högre syfte handlar inte om att tjäna pengar för egen del i första hand.

Skulle snabbmatsföretagen anamma samma retorik som den ideella sektorn och mena att deras syfte är att förse befolkningen med prisvärd mat kommer otydligheten och risken för attitydförskjutning med detsamma.

Detta är en ganska ny trend, de sociala företagen har bara funnits ett par år men på samma sätt som med medlemskapsbegreppet börjar det skapa otydlighet och det är många som vill rida på vågen av ”goda företag”. På samma sätt som den som är medlem i ett företags kundklubb känner lojalitet med företaget blir godheten i företaget något vi identifierar oss med. Det riskerar också att göra det ideella mindre betydelsefullt och förlora sitt värde. När Nestlé har ekologiskt Nescafé kan man lätt tro att problemen är på tillbakagång, men det kan lika gärna vara ett sätt att tysta kritiken. Ett företag går inte över till Rättvisemärkt för att de är snälla eller goda, de gör det för att det går att göra vinst på det. De frivilliga aktivisterna för hållbar utveckling och rättvis handel ser däremot övergången som en politisk och ideologisk fråga och deras engagemang drivs av dessa värden. Båda dessa former av arbete är ur hållbar utvecklingsperspektiv bra, men det finns en skillnad och den är viktig att belysa.

Det är dekonstruktion i bästa postmodernistiska och socialkonstruktivistiska anda som blir verktyget för att analysera de motiv man efter en undersökning kan anta att en verksamhet har. Vilka symboler är det som används, vad är deras syfte? Vem tjänar på att vissa symboler tolkas på ett visst sätt. Vilka frågor är det vi ska ställa och vilka vill man att vi undviker? Vem är det som är avsändare och vem är den tänkta mottagaren. Som ett rent exempel skulle man kunna säga att i Nestlés fall fungerar deras ekologiska alternativ som en symbol som ska tolkas som att de också är en del av miljörörelsen, de har sett behovet och tillgodosett det. Men det är främst deras ordinarie sortiment som tjänar på att denna symbol sänds ut. De har inte för avsikt att helt gå över till ekologisk produktion utan ser med stor sannolikhet det ekologiska alternativet som ett sätt att bemöta eventuell kritik. Genom att man använder argument som: ”vi låter kunden avgöra, ökar efterfrågan på ekologiskt kaffe så ökar vi produktionen” visar man att man inte tar ansvar för frågan utan ser det som en kundförväntan bland många andra. Vilket skulle annars argumentet för att fortsätta sprida kemikalier vara?

I Björn Söderbergs fall föregick principerna verksamhetsidén, de är inte utbytbara i konceptet. Han ville i första hand påverka situationen i Kathmandu vilket ledde till startandet av företaget. Även han får förhålla sig till kundförväntan, gällande kvalitet och till viss del pris. Men för honom och andra som arbetar med socialt företagande finns en gräns där det är bättre att inte ha verksamheten än att sänka priset ytterligare för att inte brista i åtagandet gentemot arbetarna.

9. Slutsats

Motiv till engagemanget får förklaras från två olika håll. Dels de aktivas egna förklaringar som handlar mycket om att återge syftet med verksamheten, eller påvisa behovet som finns för verksamheten, nyttan av den. Dels behövs förklaringar som kommer utifrån, från forskning med mera som kan ge en tolkning som blir mera övergripande och abstrakt än vad man kan förväntas ha om sitt eget engagemang.

De aktivas egna motiv ger som jag ser det inte förklaring till varför just *de* har ett engagemang. Kanske är inte detta heller att önska, vem kan förklara varför man delar en viss politisk inriktning, tycker om viss mat eller lyssnar på viss musik mer utförligt än att ”det har bara blivit så”? Till skillnad från de andra är engagemang något många har tolkningar på. Att mena att engagemang är ett sätt att hantera de egna problemen är inte främmande. Inte heller att ”avslöja” själviska motiv till engagemanget.

Jag tycker mig ha fastställt att begreppet **känsla av sammanhang** (KASAM) är tillämpligt på engagemang som fenomen och att det på ett bra sätt förklarar både varför man blir engagerad och varför man inte tar steget. Den som känner att problemen går att hantera, att situationen är begriplig och att det är meningsfullt att göra något ha därmed också möjlighet att göra det. För den som inte tror på en lösning eller inte ser några samband eller någon logik i det som sker blir det också omöjligt att ta tag i det och man får nöja sig med antingen medlidsamma eller lätt cyniska kommentarer som att det är synd om människorna och vissa får nitlott i livets lotteri.

Engagemangets motiv framträdde inte i kristallklar skärpa i denna undersökning heller. Jag tror dock att jag gått ett steg längre och bidragit något med tillägget till Jeppsson Grassmans tanke om att frågan om huruvida motivet är själviskt eller ej, att på ett plan är det ointressant, men det kan leda till en ökad attitydförskjutning som i förlängningen kan skada den frivilliga sektorn om man lägger sig för argumentet att allt kan ses som själviskt i någon mening.

10. Summary

My interest lies in the motives to voluntary work and different kinds of engagement in social, political and personal issues. My field study was conducted in the late fall of 2006. It was a very short but intense study. I participated in “Rosengrenska stiftelsens” open clinic for refugees that have been denied asylum and hides from the authorities. These refugees cannot get healthcare within the regular health system. This is why Rosengrenska’s nurses and doctors give easier medical treatment voluntary (unpaid) and free of charge for the refugees.

My first step in the text is to highlight the discussion about egoism and altruism, mostly because it often is used to prove either that mankind is egoistic and that all actions a person takes have a selfish side or that the fact that we do help-work unpaid and unforced makes us “unegoistic” or altruistic.

Secondly I give a brief walkthrough to engagement. I make a classification mostly for my own need of it that suits my picture of the word. I use the “sense of coherence” that Aaron Antonovsky introduces in the eighties to explain the logics of engagement. I use the sociological terms social construction and symbolic interactionism to explain the personal and identity related perspectives of engagement.

Whether the engagement is altruistic or not may not be a question that needs an answer, it can be something a person does for him/her self as well as for the beneficiary of the activity. But when all kinds of companies claim to be social entrepreneurs and talk about corporate responsibility I feel it is needed to clarify that some have the social perspective as the core area and some use it as a marketing method.

11. Referenser

Alberoni, Francesco *Movement and institution* 1984 Columbia Univ. Press, Cop New York.

Antonovsky, Aaron *Hälsans mysterium* 1991 Bokförlaget Natur och kultur.

Banfield, Edward C *The moral basis of a backward society* 1967 The Free Press, New York

Berger, Peter L & Luckman Thomas *Kunskapssociologi* 2003, 1979 Wahlström & Widstrand Stockholm

Charon, Joel M *Symbolic interactionism*. 2007 Pearson Education Inc. New Jersey

Engdal, Oskar, *Modern sociologisk teori*, 2001 Studentlitteratur, Lund

Engelstad, Fredrik & Elster, Jon red *Marx i ett band* 1976 Bokförlaget Prisma Stockholm

Eriksen, Thomas Hylland *Små platser - stora frågor* 2000 Nya Doxa, Nora

Eriksen, Thomas Hylland & Hessen, Dag O *Egoism* 2000 Bokförlaget Nya Doxa, Nora

Espelund, Görrel & Söderberg, Björn *Entreprenör utan gränser* 2007 Bookhouse Publishing Stockholm

Fromm, Erich *Flykten från friheten* 1993, Bokförlaget Natur och kultur Stockholm

Godelier, Maurice *Ekonomisk antropologi – analysen av förkapitalistiska samhällen* 1971 Aronzon-Lundin Stockholm

Jeppsson Grassman, Eva *För andra och för mig, det frivilliga arbetets innebörder* 1997 Sköndalsinstitutets Skriftserie nr 8

Kaiser, Lars & Öhlander Magnus red. *Etnologiskt fältarbete* 1999 Studentlitteratur Lund

Mauss, Marcel, *Gåvan* 1997 Argos förlag, Lund

Qviström, David red. *Välgrundad fruktan* 2005 Bokförlaget Cordia, Örebro

Rubin, Lars *Engagemang i Lutherhjälpen* 2000 Studentlitteratur Lund

Wijkström, Filip & Lundström Tommy *Den ideella sektorn* 2002 Sober förlag Stockholm

Wennerhag Magnus, Holm Hilma, Lindgren Johan, Nordvall Henrik Sörbom Adrienne, *Aktivister. Sociala forum, globala sociala rörelser och demokratins förnyare*, 2006 Bokförlaget Atlas, Halmstad